

NEO-LİBERALİZMİN EMEKÇİ SINIFLAR ÜZERİNDE BASKISI DEVAM EDİYOR

Onur ÖZDEMİR

Khas Ekonomi bölümü doktora öğrencisi

24 Ocak kararları ve ardından yaşanan 12 Eylül 1980 askeri darbesi Türkiye’de sosyal, ekonomik ve siyasi birçok değişimi beraberinde getirdi. 1960’ların sonlarından başlayarak, dünya çapında artarak etkisini gösteren sermaye birikimindeki sorunlar ve ayrıca Keynesgil ekonomi politikalarının çökme noktasına gelmesi sonucunda kapitalist sistemin yapısal değişimleri yaşama zorunluluğu Türkiye’nin de kapısını çalıyordu.

Gelişmiş ülkelerin çoğunda gözlenebilen kâr oranlarındaki düşüş, sınıf mücadelelerinin dünya çapında şiddetlenmesi ve 1973 yılında petrol krizi ile başlayan stagflasyon (durgunluk ve enflasyonun aynı anda yaşanması) süreci, sermaye birikimi çerçevesinde işlerin yolunda gitmediğinin bazı önemli göstergeleriydi. Türkiye’de ise özellikle 1976 sonrası artan iktisadi sorunlar, yaşam koşullarında oluşan zorluklar ve artan siyasi bunalımlar ve toplumsal çatışmalar, çözüm arayışlarının hızlandırılmasını beraberinde getirdi. Dönemin Başbakanlık Müsteşarı ve Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşar Vekili Turgut Özal tarafından hazırlanan 24 Ocak kararları değişimin ilk sinyalinin vermişti.

Günümüzde de güncelliğini koruyan ve işlevlerine devam eden bu kararların en önemlileri; kısaca fiyat istikrarının sağlanması, devlet yatırımlarının tasfiyesi, piyasa odaklı yatırımların artırılması, dış ticaretin önündeki engellerin kaldırılması, yabancı sermaye yatırımlarının teşvik edilmesi, kamu iktisadi teşebbüsleri (KİT)’nin serbestleştirilmesi, iç talebin daraltılması ve faiz oranlarının serbest piyasada oluşması olarak sıralanabilir.

Üstte sıralanan kararlar piyasaya geçiş odaklı uygulanmak istenen politikaların en önemlilerini oluşturmakla birlikte geriye bunun tüm sisteme yayılma gerekliliği kalıyordu. Peki nasıl başarılacaktı bu? İşte, 12 Eylül darbesi bu kararların uygulama alanını genişletirken, kapitalist unsurların toplumun her kesimine yayılmasını sağlıyordu.

Darbe’den bugüne kadar 34 yıla yakın bir süre geçti. Türkiye, 1980 sonrası üç yıllık askeri sıkıyönetim döneminin ardından 1983-1991 arası ANAP iktidarı, 1991-2002 arası yıllarda farklı koalisyon hükümetleri ve en sonunda da 2002 Kasım’ından bugüne AKP iktidarı altında toplumsal dönüşümleri yaşadı. Ancak tüm bu iktidar ve koalisyon hükümetlerinin tek bir ortak çizgisi vardı; o da dünya kapitalist üretim sürecinin beyni olan neo-liberal politikaların amaç ve etkilerini tüm toplumsal alana yayma hedefiydi.

24 Ocak kararları Türkiye için değişimin fitilini ateşlese de uygulanan politikalar hem Türkiye’de hem de geliştirmekte olan ülkelerde üç temel amaç etrafında şekilleniyordu: (i) mal ve hizmetlerin serbest dolaşımı, (ii) uluslararası sermayenin serbest dolaşımı ve (iii) yatırım serbestisi. Bu üç amaç çerçevesinde uygulamaya konan politikaların toplumsal katmanlardaki etki ve sonuçları ise çok farklıydı. Ancak bir gerçek var ki o da her kesimin neo-liberalizm’den nasibini almasıydı. Tabii nasibin olumlu yanını sermaye kesimi alırken emekçi kesimlerin bu süreç içerisinde sosyal haklarının çoğu törpüleniyor ve hem ulusal hem de uluslararası sermayenin baskısı altına giriyordu. Günümüzde, her ne kadar 2008 yılında başlayan üçüncü büyük depresyon sonucunda neo-liberalizmin yıkıldığı dile getirilse de, geçmişin izleri kapitalist üretim ilişkileri sürdükçe etkisini en ağır şekilde göstermeye devam etmektedir ve bir süre daha devam edecek gibi görünmektedir.

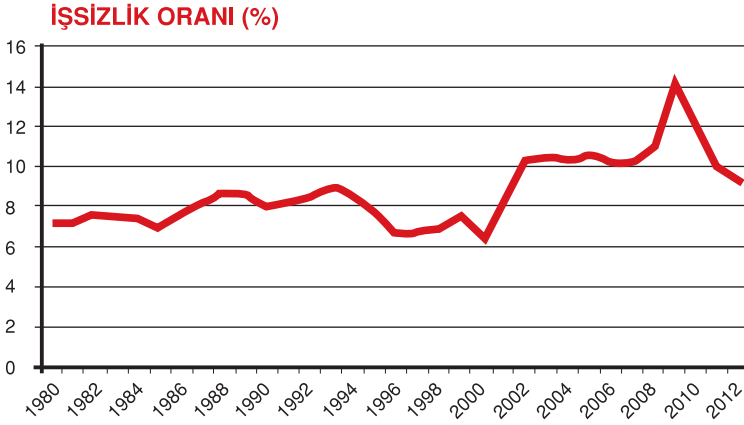
Neo-liberal politikaların vaat ettikleri ile yaşanan gerçekliğin sonuçları arasında tam bir zıtlık vardır. Kapitalist üretim ilişkilerinin hüküm sürdüğü her coğrafyada, emekçi kesimler bu ikililiğin temel öznesi olarak yıkıma uğrayan kanadı oluşturmaktadır. Özellikle Türkiye’nin de içinde bulunduğu geliştirmekte olan ülkeler grubundaki emekçi kesimler bu yıkıma çoğunlukla aynı şiddette fakat farklı yollardan maruz kalmaktadır.

Oysa, uygulanan neo-liberal ekonomi politikaları emek kesimi üzerinde meydana gelen baskının ve olumsuz sonuçların tam tersi hedefler öngörmekteydi. Örneğin, fiyat istikrarı sayesinde reel ücretlerin güçlendirilmesi, dış ticaretin serbestleşmesi ve ürün seçeneklerinin oluşması ile birlikte yaşam standardının artması, serbest piyasada belirlenecek olan faiz oranları ile hane halkı yatırımlarının artırılması vs... Ancak günümüz verileri bunun aksini göstermektedir. Aşağıda kısaca değineceğimiz üç temel göstergeler, emek kesiminde yaşanan kötüye gidişi bize resmedecektir. Bunlar sırasıyla yüksek işsizlik oranı, işçi gelir paylarındaki düşüş ve azalan sendikalaşma oranıdır.

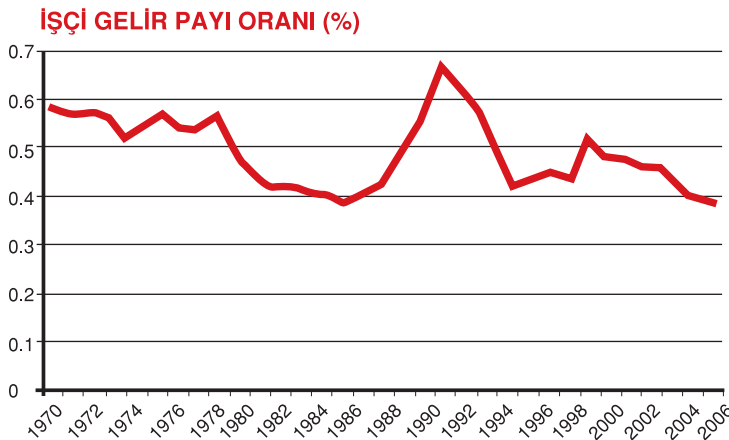
İlk olarak, Uluslararası Para Fonu (IMF)’nin yılda iki kere yayınladığı Dünya Ekonomik Görünümü Raporu’ndan edindiğimiz ve 1980-2012 yılları arasında kapsayan veriye göre, Türkiye’nin işsizlik göstergesi emek üzerindeki değişimleri değerlendirmek açısından önemli bir yer kaplamaktadır. 12 Eylül darbesinden AKP’nin iktidara geldiği 2002 yılına kadar ortalama yüzde 7’lerde seyreden işsizlik oranı 2002 sonrası enflasyonu azaltma hedefleri sonucunda uygulanan ekonomi politikalarının ardından yükselişe geçerek yüzde 10 seviyelerinin üzerinde bir ortalamaya ulaşmıştır. Bu oran içerisinde iş aramaktan umudunu kesmiş kesimin ise bulunmadığını not etmekte fayda var. Nitekim, bunları da bu orana kattığımızda toplam işgücü içinde görünürdeki işsiz sayısından çok daha yüksek bir oranda işsiz nüfusun bulunduğu ortaya çıkacaktır.

İşsizlik oranının yüksek olması dört açıdan emek kesimini olumsuz etkilemektedir. İlk olarak, yüksek işsizlik, yedek işçi ordusunu arttırması dolayısıyla emekçilerin sermaye karşısında pazarlık gücünü düşürmektedir. İkinci olarak, bu oranın yüksekliği ücretler

üzerinde baskı yaratmaktadır. Üçüncü olarak, reel gelirden azalma yaratması sonucunda görece yoksulluğun ve gelir dağılımının emekçi kesim aleyhine bozulmasına neden olmaktadır. Son olarak, işsizlik dolayısıyla satın alma güçlerinde meydana gelen bozulmayı telafi edebilmek için artan oranda bireysel kredi ve kredi kartlarına bağımlı hale gelmektedir.

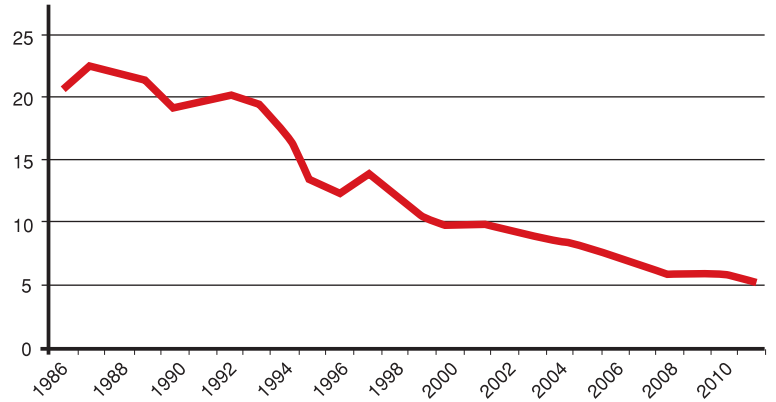
İşsizlik oranının yanı sıra emekçi kesimi ilgilendiren bir diğer önemli gösterge toplam ekonomik pay içerisinde işçilerin elde ettiği gelir oranını gösteren veridir. OECD istatistikleri bizlere 1970-2006 arası 36 yıllık durumu göstermektedir. Grafik 2'ye baktığımızda 1970'de yüzde 58 olan pay 2006'ya geldiğimizde yüzde 38'lere düşmektedir. Genel olarak, iki dönem, azalışlarda önemli bir yer tutmaktadır. İlki 1970-1987 arasındaki dönem, ikincisi de 2000-2006 yılları arasındaki dönemdir. Bu iki dönemin arasında işçi sınıfını olumlu yönde etkileyen çok fazla gelişme yoktur. İşçi sınıfı, 1986 grevleri ile başlangıcını bulan, 1989 Bahar Eylemleri'yle yoğunlaşan ve 1991 Ocak ayının ikinci haftasında zirveye ulaşan Madenciler Yürüyüşü'nün etkisi altında yoğun grev ve gösteriler ile birlikte gelirlerini artırma durumuna sahip olsa da, 12 Eylül darbesinin emek kesiminin örgütlülüğü üzerinde yaratmış olduğu yıkıcı etkisi dolayısıyla bu artışı sürdürmemiş ve 1992 yılından itibaren ekonomi içindeki gelir payı düşüşe geçmiştir. Ancak şunu da eklemeliyiz ki, emekçi kesimlerdeki bu yoksullaşma aynı oranda sermayenin zenginleşmenin de bir diğer göstergesidir. Çünkü emekçilerin gelirlerindeki bu azalış sermaye gelirlerindeki artışı beraberinde getirmektedir.

Son olarak, Grafik 3'te 1980 sonrası dönem içerisinde sendikalaşma oranlarında yaşanan düşüşü gösteriyoruz. Bu grafiği bir anlamda sendikasızlaşma örneği olarak da nitelendirebiliriz. Çünkü 1986 yılında yüzde 20'lerde olan bu oran izlenen neo-liberal politikalar sonucunda yüzde 5'lere kadar düşmüştür. Her ne kadar 1980 sonrası tüm dünyada sendikalaşma oranında bir düşüş görülse de Türkiye en düşük sendikalaşma oranına sahip ülkeler arasında bulunmaktadır. Örneğin, OECD ülkelerinin ortalaması yaklaşık yüzde 17,5'lük bir oran ile Türkiye'nin üç katından fazla bir sendikalaşma oranına sahiptir.

Tabii bu noktada Türkiye'de yaşanan sendikasızlaşma eğiliminin nedenlerini kısaca sıralamamız gerekir. Bunlar arasında en önemlileri olarak 12 Eylül darbesinin sonucunda hazırlanan 1982 Anayasası çerçevesinde sendikal mevzuatta örgütlenmeye ciddi kısıtlamalar getirilmesi, sendika kaynaklı işten çıkarmalara karşı etkili iş güvencesi sisteminin olmayışı, sendikalaşma yetkisinin büyük oranda Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (ÇSGB) tarafından belirlenmesi ve denetlenmesi, yasal düzenlemeler çerçevesinde işverenlerin sendikalaşmayı engelleme güç ve yetkisinin artırılması, anti-sendikal tekniklerin işverenler tarafından geliştirilmesi ve çalışanlar üzerinde baskının artırılması sıralanabilir.

SENDİKALAŞMA ORANI (%)

Sonuç olarak, üstte değindiğimiz konular (işsizlikteki artış, emekçilerin ekonomi içindeki gelir payının düşmesi ve sendikasızlaşma) 24 Ocak kararları ile başlayan ve 12 Eylül darbesi ile meşru kılınan, Türkiye'deki neo-liberal dönüşümün emekçi kesimler üzerinde yarattığı sonuçlarından sadece birkaçıdır. Bu başlıklara ücretlerdeki düşüş, üretimde yaşanan esnekleştirme politikaları, özelleştirmeler dolayısıyla işsizlikteki artış, taşeron işçiliğin artışı, grev hakkının uygulanması önündeki engellerin fazlalığı, tekelleşme ve tüketici kredilerine ve kredi kartlarına artan bağımlılaştırılma politikaları da eklenebilir. Tüm bu sorunlar neo-liberal politikaların aksine emek kesimi lehine yapısal dönüşümü zorunlu kılma da asıl sorulması gereken soru şudur: Kapitalist üretim biçimi altında bu dönüşüm ne kadar sağlıklı işleyebilir? Ya da daha önemlisi işleyebilir mi?